
ZAŠTO SU VAŽNE PRIČE

DEJAN ILIĆ

Putem škola je moguće intervenisati i bar donekle umanjiti disparitet između djece koja imaju i one koja nemaju – tako je Vojislav Pejović – ispravno, rekao bih – formulisao tačku preseka mog i njegovog argumenta. Mislim da je očito da se i Rastislav Dinić u tome slaže sa nama. Dodao bih, međutim, i da Viktor Ivančić, kada o tome govorimo, ne stoji po strani od nas. Ivančić ne spori da se putem škola može intervenisati. Naprotiv, on možda i više od svih nas svoje stavove zasniva upravo na uvidu da su škole moćan instrument intervencije na tkivu društva (izvinjavam se za ovu organicističku metaforu, koju jedva da može da opravda tema javnog zdravlja koju smo ovde vezali za obrazovanje). Zbog toga se Ivančić opravdano pita: ko interveniše? Drugim rečima, stvar je elementarnog opreza da se zapitamo ko se služi alatkama koje mogu imati dalekosežno dejstvo.

Ivančić kaže: ljudi koji se brinu o obrazovanju u Hrvatskoj ne zaslužuju poverenje, i kada bi oni da intervenišu obrazovanjem, za nas je najbezbednije da se izmahnemo njihovom uticaju. Otići će Ivančić i korak dalje, pa će reći da bi zbog ljudi koji su do sada vodili hrvatsku državu sve trebalo srušiti, jer su ustanove toliko iskvarene da ih je nemoguće popravljati, kako bi to Pejović rekao, korak po korak. Vratću se na ovaj Ivančićev zaključak. Pre toga hteo bih da ukažem na nekoliko, po mom mišljenju, bitnih stvari, a sve se tiču – priče.

Dakle, deo Ivančićevog argumenta stoji ili pada u zavisnosti od toga kako ćemo odgovoriti na pitanje da li ministar prosvete u vladi Hrvatske zaslužuje da mu verujemo. Umesto da nam je podastro statističke podatke, kako je to tražio Pejović, Ivančić je ispričao priču: niz nespornih činjenica poređao je u narativ na čijem kraju stoji zaključak da se nikome ko u ovom trenutku vodi hrvatsku državu ne može verovati. Ivančić se dakle nije oslonio na statistiku, nego se okrenuo etici. A u sferi etike i inače

nemamo kud nego da pričamo priče. Ali, Pejović kaže da njega priče ne zanimaju, on bi da krene od podataka.

Za to što Pejović voli da čita priče, ali im ne veruje mnogo, ili možda nimalo, kriva je škola. Ne mislim tu samo na one škole koje je Pejović završio, mislim na školu uopšte. Pejoviću ide u prilog to što je bio dobar đak, ali je nevolja u tome što je bio dobar đak u lošoj školi (ovo jeste provokacija, i zato je preterano, ali suština je da počnemo da preispitujemo stvari koje su nam u školi utuvili tako da ih uzimamo zdravo za gotovo: recimo, priče su prazne a podaci su pouzdani). U knjizi *Ideologija i kurikulum* Michael Apple pominje na jednom mestu jednog američkog edukatora koji je svoj predlog reforme školstva branio etičkim i političkim razlozima. Taj predlog je, kaže Apple, odbačen bez mnogo razmišljanja s objašnjenjem da su etički i politički kriteriji za ocenjivanje školstva nelegitimni. Apple zaključuje da vrednost tih merila u “skupu jezičkih igara uključenih u postupak vrednovanja nije velika i zato im je dodeljen nizak status”.¹

Kada Pejović kaže da se drži pitanja “koja su veoma važna na veoma mjerljiv način” on u stvari insistira na tehničkim kriterijima i na taj način – nije sad bitno radi li to namerno ili ne (već sam rekao, ja verujem da je to učinak škole koje je Pejović završio) – i pitanja i odgovore prebacuje u nadležnost stručnjaka, dakle, reći će Apple, onih pojedinaca koji znanje već pose-

duju. Tako se jednim cirkularnim argumentom – bitno je samo ono znanje za koje ja kažem da je bitno – pravi podela na one koji su kompetentni da učestvuju u razgovoru jer poseduju znanje i na one koji znanje ne poseduju pa su njihovi argumenti irelevantni, to jest puka priča. Tim polemičkim manevrom se čitava humanistika lišava prava da učestvuje u javnim razgovorima o opštem dobru, ili bar o obrazovanju koje je od javnog interesa, jer – ne poseduje relevantna znanja. Ponavljam, ne mislim da Pejović sve to radi namerno. Naprotiv, ni najmanje ne sumnjam u njegove dobre namere i dobru volju. On je tu pre nehotični eksponent kretanja o kojima ubedljivo piše Martha Nussbaum u svom obrazovnom pamfletu *Ne za profit*, upućenom predsedniku Sjedinjenih Država.²

Ne želim ovde da Pejovićevoj veri u podatke i merljivost izađem u susret jednim pomirljivim stavom kako su bitni i podaci i priča. Naprotiv, sasvim ću zaoštriti svoju poziciju i tvrdiću da je jedino priča važna. Iz čega bi trebalo da sledi da treba prvo promeniti priču pa tek onda uzeti u obzir podatke. Na prvi pogled, moj stav kao da izmiče zdravom razumu; ali, ko kaže da je sa zdravim razumom uvek sve u redu? Upravo se u zdravom razumu nalaze najdublje ideološke pretpostavke, na kojima se zasniva ono što je Antonio Gramsci nazvao hegemonijom, a što je Raymond Williams, sledeći Gramscija opisao kao “prisustvo nečega što je zaista totalno, a ne

¹ Michael W. Apple, *Ideologija i kurikulum*, preveo Đorđe Tomić (Beograd: Fabrika knjiga, u štampi), str. 119-120 [Michael W. Apple, *Ideology and Curriculum*, treće izdanje (New York: RoutledgeFalmer, 2004)].

² Marta Nussbaum, *Ne za profit. Zašto je demokratiji potrebna humanistika*, preveli Ana Jovanović i Rastislav Dinić (Beograd: Fabrika knjiga, u štampi) [Martha Nussbaum, *Not for Profit. Why Democracy Needs Humanities* (Princeton: Princeton University Press, 2010)].

samo sekundarno ili ograničeno na nadgradnju, kao ideologija u užem smislu, nešto što se proživljava s takvom dubinom i natapa društvo do takvih razmera da, po Gramscijevim rečima, konstituiše čak i same granice zdravog razuma”.³

Stvar je zdravog razuma, zar ne, da u vezi sa gojaznošću mora nešto da se uradi jer ugrožava zdravlje dece. Kada navodi te podatke, Pejović računa na našu zdravorazumsku reakciju. Isto kalkuliše i hrvatski ministar prosvete. Ali, što se mog zdravog razuma tiče, meni tu nedostaje priča. Da li su se ljudi u Hrvatskoj kroz javnu debatu složili da je gojaznost najveća pretnja po zdravlje hrvatske dece? Ili je to ministar istakao na svoju ruku? Da li je bilo drugačijih mišljenja? Recimo, da li je hepatitis veća opasnost po zdravlje te iste dece? Ili, da se vratimo na primere koje je dao Pejović: ko je naručio istraživanje o gojaznosti u Britaniji i Americi? Da li je kampanju protiv gojaznosti možda pratilo kresanje budžeta za zdravstvenu negu građana? Da li se tim kresanjem, možda, iz budžeta izvadilo više nego što bi bilo dovoljno za saniranje posledica gojaznosti, pa je kampanja protiv gojaznosti bila samo plašt kojim se država pokazuje kao brižan staratelj, a pod kojim radi direktno o glavi svojih građana? Odnosno, kada govorimo o Americi, da li je kampanja protiv gojaznosti zastrla nespremnost da se izdvoje bilo kakva sredstva za zdravstvenu negu građana. Ove primere navodim nasumice jer mi, kako što rekoh, nije po-

znat kontekst. Pejović možda misli da taj kontekst uopšte nije ni bitan. Možda će on reći da je sve to samo priča. I za mene su sve to takođe priče, ali od suštinskog značaja.

Hoću da kažem da je i način na koji se prikupljaju, izdvajaju i prezentuju podaci u suštini jedna priča. I to što se neki podaci izostavljaju takođe je priča. U Pejovićevim primerima fale priče (ili podaci, svejedno) koje bismo ukrstili sa tom jednom pričom koju nam je on predstavio, e kako bi sve zajedno bilo uverljivije. Kada je reč o gojaznosti, ili o pušenju, ja bih u tu priču svakako uvrstio i to što su i gojaznost i pušenje, za razliku od hepatitisa, na primer, lako uočljivi. U tom smislu, gojaznost, baš kao i boja kože, može izvrsno da posluži za uterivanje straha ili reda jer je vidljiva. Što se hepatitisa tiče, jedino bi nekakve trake mogle biti od pomoći, ali sa trakama, zar ne, imamo ružna iskustva. Realna opasnost od gojaznosti samo je kvalitet više za tu priču.

Ivančićeva priča o ministru prosvete lako bi se mogla prometnuti u jednu banalnu priču strave i užasa: ako hrvatsku vladu (svuda gde piše “hrvatska vlada” čitalac neće pogrešiti ako to pročita kao “srpska vlada”, jer priče su manje-više iste) vidimo kao promotera autoritarnog populizma, koji sjedinjuje etiku slobodnog tržišta sa populističkom politikom, onda je jasno da je ministrova priča o gojaznosti u funkciji potonjeg. Strava i užas u toj priči izviru iz toga što se tu država shvata kao preduzeće čije je škola kadrovske odeljenje zaduženo za priliv ljudskog kapitala koji je potreban da preduzeće nastavi da funkcioniše.⁴ I da ovde završimo sa pričom o go-

³ Raymond Williams, “Base and Superstructure in Marxist cultural theory”, *Schooling and Capitalism*, Roger Dale, et al. (ur.) (London: Routledge and Kegan Paul, 1976), str. 202. Navedeno prema Apple, *Ideologija...*, str. 56.

⁴ Vidi Apple, *Ideologija...*, str. 43.

jaznosti: škole ne proizvode taj ljudski kapital tako što otvoreno saopštavaju kakve su im namere, kao što nije verovatno ni to da je veliki broj ljudi koji učestvuju u tom poslu svestan šta u stvari radi. Drugim rečima, pričom o gojaznosti koja je utemeljena u činjenicama na posredan način mogu se postići efekti koji sa samom gojaznošću nemaju nikakve veze. Taj fenomen u literaturi se naziva “skrivenim kurikulumom”.⁵ O skrivenim kurikulumima ne može se govoriti drugačije do da se ispriča priča o njima.

Umesto o gojaznosti, ovaj prilog hteo bih da završim pričom o Nacrtu strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine. Osvrnuću se kratko na nekoliko mesta iz tog dokumenta, koji je dostupan na sajtu Ministarstva prosvete Srbije. Dok čitaju sledeće navode, molim čitaoce da imaju na umu da je na dokumentu radilo stotinjak osoba, sa ministrom Žarkom Obradovićem na čelu, koje su sve bile novčano nagrađene za svoj rad, a među njima i lektorica, koja je trebalo da jemči da će dokument biti napisan jasnim i dobrim jezikom, što je izričito navedeno kao jedan od ciljeva. Razume se, glavni cilj dokumenta je određivanje smera u kome bi trebalo da se menja obrazovanje u Srbiji kako bi ispunilo svoju ključnu misiju:

⁵ Pored ovde više puta navedene Appleove knjige, o skrivenim kurikulumima vidi i sledeće tekstove u časopisu *Reč* br. 82, koji je inače ceo posvećen pitanjima obrazovanja: Basil Bernstein “Klasa i pedagogije: vidljive i nevidljive”, s engleskog preveo Đorđe Tomić, *Reč* 82, 2012, str. 123-152; Pjer Burdije, “Reprodukcija u obrazovanju, društvu i kulturi”, s francuskog prevela Slavica Miletić, *Reč* 82, 2012, str. 67-122. Svi tekstovi iz ove *Reči* dostupni su na www.fabrikaknjiga.co.rs.

Мисија система образовања у Србији у 21. веку је да осигура основни темељ живота и развоја сваког појединца, друштва и државе заснованог на знању.⁶

Pitanje za čitaoce: šta se ovde zasniva na znanju – pojedinac, društvo, život, razvoj, obrazovanje? (“Država” i “temelj” ispadaju jer se prva imenica ne slaže po rodu sa “zasnovanim” atributom, a potonja po padežu; smisao je tu očito nebitan.) Inače, to je središnja rečenica u dokumentu, i sve ostalo se podređuje toj osnovnoj misiji.

Za svaku “misiju” je važan kontekst u kome ona treba da se ostvari. U ovom dokumentu postoje dva takva konteksta, međunarodni i domaći. Ovako autori dokumenta o ključnoj odlici međunarodnog konteksta:

Данас се образовање у Србији сусреће са бројним изазовима научног, хуманистичког, социјалног и другог развоја; са великим технолошким променама, правим револуцијама; са глобализацијом и општом мобилношћу свега што се може кретати, од капитала до културних образаца.⁷

Okružena opštom mobilnošću svega što se može kretati, ni Srbija za autore dokumenta nije kao što je nekada bila:

Уз све сачуване слојеве прошлости друштво у Србији се данас драматично разликује од

⁶ Svi navodi su kopirani direktno iz dokumenta, otuda greške koje ovde hotimično nisam ispravio. Navod sa str. 19.

⁷ Str. 5.

оног пре два века; околности у којима се данас Србија развија још више су различите од оних у којима је настајала модерна српска држава.⁸

Zašto su za autore dokumenta okolnosti od pre dva veka za današnju Srbiju važnije od okolnosti od pre pola veka, nije uopšte tajna. No, nijedna statistika nam neće pomoći da to objasnimo, jer je objašnjenje u stvari priča o jugoslovenskom nasleđu i ratovima iz devedesetih. A priča je banalna: i jedno i drugo se hoće zaboraviti, e kako se ne bismo bavili sopstvenom odgovornošću za učinjene zločine. Tako se ovom razvojnom obrazovnom strategijom Srbija hoće utemeljiti na zaboravu i nakaradno se kalemi na neku izmišljenu Srbiju s početka devetnaestog veka. Grotesknost tog kalemljenja prikriva se neuverljivom i nezgrapno formulisanom, iako banalno tačnom konstatacijom da se današnje okolnosti “dramatično” (zašto baš “dramatično”, a ne prilično ili bitno, na primer?) razlikuju od oних od pre dva veka, dakle iz 1812, kada srpske države nije ni bilo, pa je onda sporno kako ćemo odrediti pojam srpskog društva bez oslanjanja na granice srpske države. Povrh toga, iz oba “kontekstualna” opisa jasno izbija strah od promena, što je loša osnova za osmišljavanje razvojne obrazovne strategije koja ima pretenzije da društvo pripremi za budućnost, makar i ovu neposrednu, do 2020.

Konačno, takvi uplašeni, zbunjeni i nepismeni, autori dokumenta ipak imaju smelosti da odbace kompromis:

Избегавање компромиса: Очекује се да формулисање стратегије буде под јаким притисцима да се учине бројни компромиси како би и веома супростављени интереси и гледишта били у одговарајућој мери задовољени. У изради не прихватају се компромисна решења већ се траже она која су најбоља могућа за даљи развој образовања. То је кључни разлог што се овај пројекат ради као експертни. При усвајању стратегије сасвим су могући и легитимни компромисни приступи што није случај са експертним формулисањем стратегије.⁹

Dakle, baš kao i u primeru koji je dao Apple, i ovde navodno ekspertsko znanje služi da se diskvalifikuju drugačija mišljenja. S obzirom na prethodne citate, ostaje pitanje: a šta to znaju ovi “eksperti”? Primetan je opet i strah, ovaj put od suprotstavljanja i traženja kompromisa. Reklo bi se da autori polaze od toga da je konsenzus najpoželjniji ishod pregovora o društvenim aranžmanima, makar do konsenzusa došli tako što ćemo drugačija mišljenja odbaciti kao irelevantna, jer nisu ekspertska. Razume se, “eksperti” propisuju šta je ekspertsko znanje.

Na kraju, za priču koju bih ovde da ispričam bitan je i ovaj navod:

Образовне потребе Србије које проистичу из претпостављених опредељења да се: ... истрајно и посвећено остварује културни развој нације који успешно чува и негује културно наслеђе и идентитет,

8 Ibid.

9 Str. 9.

развија толерантан и кооперативан однос према другим културама и јача допринос културе укупном квалитету живота становника Србије.¹⁰

Bez oklevanja tvrdim da je ovaj stav o identitetu izlaženje u susret populističkoj politici koja ide podruku sa etikom slobodnog tržišta u okviru preduzeća unutar koga je škola – kadrovska odeljenje. Jer, kako se čuva identitet? Na koji identitet misle autori dokumenta? Na onaj identitet u čije ime je pobijeno desetine hiljada ljudi? Pa ćemo identitet da čuvamo a ubijene da zaboravimo? Ali, sve i da nije bilo zločina iz devedesetih, sve i da je Srbija kao država postojala 1812, sve i da nije bilo Jugoslavije, ovaj stav iz dokumenta bi opet bio sporan. Jer, upravo je kolektivni identitet, zato što je neminovno mnogostruk, mesto stalnih pregovora, sukoba i preispitivanja.¹¹ Ali,

346

10 Ibid.

11 Ne samo kolektivni identitet, nego i javno dobro ili opšti interes jesu koncepti koji pre provokiraju razdore nego jedinstvo. No, uprkos strahu autora dokumenta, nema u tome ničeg strašnog. Naprotiv, jedna od ključnih funkcija škola bi trebalo da bude i to da građane osposobe da uđu u javni prostor i pregovaraju o društvenim aranžmanima. Više o tome vidi u Ejmi Gatman, "Demokratsko obrazovanje", s engleskog prevela Slobodanka Glišić, *Reč* 82, 2012, str. 277-348. Koncept ustavnog patriotizma takođe pokušava da zaobiđe esencijalističko shvatanje kolektivnog identiteta, postavljajući u središte kolektivne identifikacije univerzalne etičke vrednosti umesto konkretnih narativnih sadržaja. Vidi Jan-Werner Müller, *Ustavni patriotizam*, s engleskog preveo Dejan Ilić (Beograd: Fabrika knjiga, 2010).

videli smo, autori dokumenta smatraju da su sukobi štetni, promena i preispitivanja se plaše, pa bi zato da čuvaju i neguju, a ne da preispituju i menjaju. I tako bar do 2020.

Ovaj dokument jasno pokazuje da je Srbija kao država nakrivo postavljena, pa joj ni obrazovanje ne može biti bolje od toga. Koji god predmet da se uvede u jedan tako namešten okvir, ma koliko da je neophodan i ma koliko izgledalo da se bavi problemom na čiju ozbiljnost ukazuje mnoštvo podataka, taj predmet će biti korumpiran (dakle, iskvaren) okvirom unutar koga se predaje. Zato, za razliku od Pejovića, verujem da su priče od neprocenljivog značaja. Zato mislim da ne možemo krenuti od podataka i kretati se korak po korak (mada, bio bih zaista lud kada bih osporio da se i tako nekim ljudima do neke mere ipak olakša život, te utoliko prihvatam i Dinićev argument). Moramo da promenimo priču.

Ivančić misli da priču možemo da promenimo samo ako srušimo postojeće ustanove. Ja se sa njim u toj tački razilazim. Kao i Pejović, ja verujem u mogućnost promene korak po korak. Kao i Dinić ja verujem da su škole deo, kako on kaže, institucionalne "sigurnosne mreže" koja ne samo što pruža podršku za "praktikovanje autonomije" nego nam još, zbog puke činjenice da se opravdano shvata kao javni interes,¹² pa se onda i finansira javnim sredstvima, daje i za pravo da o njenim svrhama javno raspravljamo i tako oblikujemo i škole i društvo u kome živimo. Ali, za razliku od Pejovića, nisam sklon da

12 Vidi Pet Vajt, "Obrazovanje, demokratija i javni interes", s engleskog prevela Slobodanka Glišić, *Reč* 82, 2012, str. 49-66.

ljudima koji su u ovom trenutku u poziciji da svojim odlukama menjaju bilo šta u Ivančičevoj ili mojoj državi poklonim trunku poverenja.

Takođe, za razliku od Pejovića i Dinića, ne verujem u izolovane pokušaje merljivih promena usmerenih na izolovane segmente, makar oni bili bitni kao što je bitno zdravlje. Treba menjati okvirnu priču, korak po korak, i putem škola.

[Peščanik.net, 31. 7. 2012.]

Svetlana Lukić.